

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK FÜZETEK



Kéthavonta megjelenő kiadvány
XXV. évfolyam 256. szám
2021. november-december

*„Emlékek nélkül, népeknek
híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)*

Tisztelt Olvasóink!

ISMÉT FŐVÁROSI ÖRMÉNY KLUB!

Minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor tartjuk a Fővárosi Örmény Klubot az Orlay utca (Bp. 1114, Orlay utca 6.) közösségi terében. A pontos program minden hónapban hírlevelünkben vagy az eokk.hu hírportálon olvasható!

Mindenkit szeretettel várunk!

Megjelenés csak oltási igazolvánnyal lehetséges! Maszk viselése ajánlott!

Örmény fohászok – 6

„Szent keresztje által kérjük az Urat, hogy szabadítson meg általa a bűntől és üdvözítsen irgalmassága szerint. Mindenható Urunk, Istenünk üdvözíts minket és irgalmazz!” (Szent Liturgia... 59.)

Ez a diakónusi ima is alkalmas arra, hogy fohásszá legyen, főként valamely munka végétével. Utaltunk az örmény nép viharos történelmére s tudjuk, hogy a kereszt tisztelete nagyon fontos életünkben, akár jelképesen is. Mind a kereszt ünnepeinek a megülése, mind a faragott „csipkés” keresztet ezt bizonyítják.

Dr. Sasvári László

Lapunk az interneten: www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Fabók Dávid

A letelepedés napja

Mi, magyarörmények az 1672-es esztendőt határozzuk meg erdélyi letelepedésünk éveként, bár nyilvánvalóan egy több éves, évtizedes folyamat volt az, ahogyan őseink sok vándorlás és üldöztetés után hazára leltek a Kárpát-Medencében és itt aztán asszimilálódva a magyar nemzetbe, hasznos, békés és építő polgárai lettek az országnak.

Minden folyamatnak, melyre emlékezni érdemes, van egy határozott dátuma, év-száma, amely a történeket felmutatja számunkra. Fontos emlékeznünk, mert erre támaszkodva, onnan elrugaszkodva indulhatunk a jövőbe, hogy továbbra is megmutassuk értékeinket, és melyekhez magunk is hozzátegyünk, a számunkra szabott idő alatt. Az ilyen, nagyívű elhatározásokhoz, feladatokhoz jelentenek támaszt azok az ünnepek, események, melyek jelként állnak és erőt adnak az elrugaszkodáshoz, a jövőhöz.

350 – ha 1672-t tekintjük számunkra kiemelkedően fontos évnek, akkor jövőre, éppen 350 esztendeje lesz annak, hogy őseink zaklatott vándorlások, üldözések után bátran, határozottan, de alázattal és komoly munkakedvvel csatlakoztak a magyar nemzethez. 350 éve kezdtek mindent megtenni azért, hogy felismerjék, elismerjék őket, munkájukat, haza- és család-szeretetüket, önfeláldozásukat, kreativitásukat. És tették mindezt nemcsak saját és családjuk életének jobbítása érdekében, hanem a számukra hazát és otthon adó országot, nemzet javára is. Örizzék a hagyományokat és a szokásokat, a gasztronómiát és a barátságokat. Így élték az életüket, nevelték gyermekeiket, hitték és szerették az Istent és tették le végül életüket az Ő kezébe. Ez a 350 év, melyet a következő

esztendőben kiemelten is megünnepelhetünk, erőt adhat nekünk folyamatos és komoly önfeláldozásokhoz, hogy az oly régen itt a Kárpát-medencében, Erdélyben letelepedett örmény őseink méltó magyarörmény utódai lehessünk.

Népszámlálás, a feladat – Ha van honnan elrugaszkodnunk, akkor a másik esemény kapcsán a feladatainkat is tisztán látva kell részt vennünk a jövő formálásában. Ehhez kapóra jön a világiárvány miatt a következő esztendőre tolódtól népszámlálás. Nemcsak a családjunkban, de a szűkebb-tágabb környezetünkben is el kell hitelnünk, meg kell értetnünk, hogy miért fontos az, hogy majd a számláláskor, egy nem kötelező, szöveges mezőt kitöltsünk arról, hogy magyarörmények vagyunk, hogy egy maroknyi, de sziklaszilárd néphez, ráadásul az első keresztény néphez tartozunk. És amit ebből a szilárdságból hozunk, azt bele is adjuk a jövőbe. Mert 350 évig elődeink is így tették, hogy komolyan vegyék őket. Vegyük először is magunkat komolyan és legyen fontos elmondanunk, hogy kik is vagyunk.

Emlékhely – Van 350 éves múltunk itt Magyarországon, magyarörményként, örmény gyökerű magyarként és van egy feladatunk is jövőre, mindezt meg is vállalni. Ehhez kapunk egy felemelő, a 350

évet szép keretbe foglaló, erőt adó eseményt, mégpedig azt, hogy a következő esztendőben nyílik meg a Szentendrei Szabadtéri Múzeumban, ismertebb nevén a Skanzenben, a két ütemben megépülő Erdély Tájegység projekt első része, a városi épületegyüttes. Erdély különböző részei mind megjelennek majd végül, az első ütem megnyitása azonban különösen is fontos számunkra. Ebben a kiállítási egységben ügyvédi iroda, posta, gyógyszerár, divatáru-kereskedés, nyomda, kávéház, templom, iskola és kultúrház jeleníti meg a városi miliót. Az elkészülő épületegyüttes nemcsak az építészetbe, lakás- és tárgykultúrába ad betekintést, hanem bemutatja Erdély szellemi örökségét, nemzetiségi és vallási sokszínűségét is, bepillantást nyerhetünk a székelyföldi városok lakóinak életébe. A kiállítás a megújuló muzeológia módszertanát alkalmazva, látványelemekkel, digitális eszközökkel a történetmesélésre is vállalkozik. Különleges látványosság lesz az ÉLŐ TÖRTÉNELEM interpretáció, amelynek során a lakóházakba betérve az „itt élőkkel” találkozhatnak a látogatók. Ebben a városi milióban az örménység is külön bemutatásra kerül. A kutatók és muzeológusok Kézdivásárhelyt választották, hogy egy ottani örmény család kereskedésén, életén keresztül mutassák be ennek a nemzetiségnek az értékeit. Idézet a Skanzen projekt hivatalos anyagából:

„A századfordulón a párizsi divat Bécsen, majd Budapesten keresztül viharos gyorsasággal jutott el a Székelyföldre is. A divatáru-kereskedések Kézdivásárhely társadalmi életének meghatározó helyszínei lettek. A Dávid család tagjai a századfordulón a város társadalmának kiemelkedő alakjaivá váltak, és hozzájárultak Kézdivásárhely és vidékének polgárosodásához. A bemutatás szerint a kétszintes ház föld-

szintjén az örmény származású Dávid család kereskedésébe léphetnek be a látogatók. A megjelenített textilkereskedés a boldog békeidők Osztrák–Magyar Monarchiájába invitálja a látogatókat. A boltban sorakoznak a szövetek, férfigallérok, mandzsetták, nyakkendők és kalapok. A ház emeletén az örmény kereskedőcsalád lakását és életmódját bemutató enteriört láthatunk, mely egy módos középosztálybeli család életébe enged bepillantást. A telken álló második épület felső szintjén az erdélyi örménység kultúráját, életmódját és asszimilációját bemutató kiállítást láthatnak majd az érdeklődők.”

Ezzel a kiállítással, az erdélybe történt betelepülés után 350 évvel bátran elmondhatjuk, hogy az erdélyi örménységet immár komolyan veszik. Komolyan megemlékeznek róla, megőrzendőnek és bemutatandónak ítélik életét, értékeit.

Izgalmas év áll előttünk. Visszanézve láthatjuk 350 évünket és egy komoly feladattal tekinthetünk a jövőbe úgy, hogy komolyan vesznek minket!

Vegyük mi is komolyan magunkat, ezzel búcsúzik a szerkesztő.

Az Isten áldjon mindnyájunkat, kegyelemmel teljes, Boldog Karácsonyt, és bátor, békés Új Esztendőt!





Örmény katolikus hírlevél

**XXI. advent-karácsonyi szám
2021. december**



Kedves Testvérek!

„Az Ige testté lett, és közöttünk lakott”

Karácsony ünnepéhez érkezve köszöntöm szeretettel az örmény közösség tagjait. Jézus születése örömnep, mert Isten egészen közel jött hozzánk, hogy felemeljen bennünket, és az örök üdvösségre vezessen.

Karácsony örömét szeretnénk megélni december 26-án, a 16 órakor kezdődő szentmisében. Ezen alkalommal különösen is a családokat hívjuk, hiszen a szent Család ünnepe is ez a nap.

Hálásan köszönöm a plébánia fenntartásához való hozzájárulásokat. A perselypénz mellett ezek az adományok teszik lehetővé működésünket. Az alapítvánnyal közösen végezzük ezt a munkát, mert az alapítvány számára vannak elérhető, a működést segítő pályázatok. Az alapítvány működtetését köszönöm *Zakariás Diránnak* és *Nagyné Krisztinának*.

Kérjük a testvéreket, hogy a következő évben is támogassák közösségünk életét adományaikkal. Ezt megtehetik a mellékelt csekken. Ugyanakkor talán egyszerűbb a banki utalás. Ezt előre be lehet állítani, akár úgy is, hogy havonta azonos összeget utaljon át a bank. A bankszámla szám megtalálható a csekken.

Különösen az őszi időszakban számos programnak is helyt adott a plébánia épülete. Köszönjük ezt a szervező önkormányzatoknak. Az idej tapasztalatok alapján az alapítvánnyal közösen kialakítjuk az ilyen programok kereteit.

Szép születetet és áldott karácsonyt kívánok szeretettel

Ákos atya

Az ős jelentősebb eseményei:

- Szeptember 7. a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus programjában *Mnsg. Rafael Minászján* érsek ünnepélyes Kisboldogasszony előesti szent Liturgiát mutatott be templomunkban.
- Szeptember 23. *Rafael Minászján* érseket választották meg új örmény katolikus pátriárkának, aki a katolikosz-pátriárkai trónt *XXI. Rafael Péter* néven foglalta el az október 24-i beiktatási szertartás keretében.
- Október 10. *Fülöp Ákos* plébániai kormányzó gyászmisét mutatott be az aradi vértanúkért.
- November 19. hálaadás és gyászmise *Szongoth Margit* 100 éves születésnapján.



Fővárosi Örmény Klub

Minden hónap harmadik csütörtökén a plébánia közösségi termében!

„Zene felsőfokon” koncertsorozat

Havonta egyszer hétköznap este!

*Krisztus megszületett és közénk jött!
Áldott Krisztus születése és megnyilvánulása!*



MIKULÁŠ KLIMČÁK (1921-2016)

100 évvel ezelőtt született *Mikuláš Klimčák* festőművész, ikonográfus, szobrász, filozófus és ikonrestaurátor 1921. november 16-án Homonnán (Humenné), s 95 éves korában, 2016. március 2-án Pozsonyban halt meg az Orlay utcai örmény katolikus templom emblematikus oltárképének és ikonjainak festője.

1943-tól 1945-ig a pozsonyi Szlovák Műszaki Egyetem rajz-festő szakán tanult, majd 1948-ban szerzett diplomát a prágai Művészeti, Építészeti és Formatervezői Akadémián *František Tichý* és *Jozef Novák* professzoroknál.

Sokrétű munkássága során a bizánci ihletésű, hagyományos ikonfestészet mellett szakrális műveit a legkülönbözőbb technikákkal készítette: gobleinek, szőttesek, textilkollázsok, mozaikok, betondomborművek, ólomüveg-ablakok alkotása mellett bélyegeket is tervezett. Ikonjait, festményeit és textil-alkotásait több szlovákiai görög katolikus templom őrzi.

Tájékoztatjuk a testvéreket, hogy a plébániaiépület tetőterének bővítése-beépítése a **Miniszterelnökség Hungary Helps** programjában nyert támogatásnak köszönhetően Kruppa Gábor Ybl-díjas építészmérnök tervei alapján folyamatban van. Budapest Főváros Kormányhivatala – némi késedelemmel – 2021. november 24-én adott építési engedélyt, amely véglegessé vált. A kivitelezési munkálatokra pályázatot írtunk ki, amelyre négy kivitelező céget hívtunk meg. A pályázatok elbírálása jelenleg folyamatban van. a munkálatok megkezdése 2022. január végén várható.

A kivitelezési munkálatok a templom és a múzeum működését nem, illetve legfeljebb rövidebb időre korlátozzák, zavarják majd, amelyről előzetes tájékoztatást adunk.



Művészetét 2003-ban a Szlovák Püspöki Kar Fra Angelico díjjal ismerte el, 2007-ben pedig *XVI. Benedek pápa* az egyik legmagasabb egyházművészeti kitüntetéssel: a Szent Szilveszter Pápai Lovagrend tagságát adományozta Mikuláš Klimčáknak.

A művészt 2016. március 10-én temették el a pozsonyi Szent András temetőben, a Szent Kereszt Felmagasztalása székesegyház közelében, amelyet éveken át látogatott.

Klimčák mester emlékezetét és hírét az őt életében még személyesen is jól ismerő, Pozsonyból érkezett *Patay Jakubrafael* OFMCap kapucinus atya hozta el nekünk, amikor a templomunkban október 24-én részt vett a vasárnapi Szent Liturgián.

XXI. Rafael Péter katolikosz-pátriárka idén szeptember 7-én, a Kisboldogasszony ünnepi előesti szentmisén még Gümri-i érsekként mondott szentbeszédében a templom oltárképére mutatva emlékezett bennünket arra, hogy ahogyan a Szent Istenszülő Mária Jézust adja, a karján felénk nyújtva Őt, s Órá mutatva, úgy kell nekünk Jézust, az Isten Fiát a szívünkbe egészen hálaadással befogadnunk.

Az egyházközség tagjainak szánt karácsonyi ajándékként is megemlékezünk templomunk oltárképének festőjéről.

Garaguly István

A jövő évi népszámláláshoz

Valljuk be: a nagyközösség 100 évvel ezelőtt sem volt tisztában a hazai örménység szerepével, múltjával, úgyhogy a sajtóban már akkor elkelt egy kis bemutatkozás. *dr. Bányai Elemér* („Zuboly”) ezt is megkísérelte. S, ha az alábbiak olvasása arra sarkall bennünket, hogy cirka egy évvel a hazai népszámlálás előtt felértékeljük magunkban származásunk és erről hírt is adjunk, el is meséljük, legalább a közelünkben élőknek, gyermekeinknek, unokáinknak, barátainknak, akkor máris teszünk valamit ezért a „népfajért”. 2022-ben népszámlálás lesz Magyarországon! *(a szerk.)*

dr. Bányai Elemér (Zuboly)

Egy népfaj pusztulása

Az a szociológiai folyamat, ami az erdélyi részek egyes pontjain pár évtized óta végbemeleg, különösen érdemes a magyarság figyelmére. Pusztulóban van egy népfaj, melynek tökéletes kipusztulását megakadályozni azonban hazafias ügy és nemzeti érdek volna egyaránt. Egy hosszú történelmi processzus végső fejleményei bontakoznak ki abból a képből, amit az erdélyi nemzetiségek egyik legdelebbjéje és talentumban legkiválóbbja tár fel mai mivoltában s ez a kép jelen voltában, valamint lassú átalakulásának különféle stádiumában igen érdekes szociológiai tanulságokat demonstrál. Nem a székelység pusztulásáról van szó, hanem egy másik fajtáról, melyet a magyar publikum jóformán ma sem ismer: az örménységről. S miután az utolsó két és fél században alig van nemzetiség e hazában, melyet a magyar kultúra ereje annyira átformált volna, mint az örményt, ez a tény szinte ünnepi alkalom arra nézve, hogy a magyar szellem emez átalakító erejének hatását, útját és körülményeit történelmi fontosságú események kapcsolatában megvilágítsuk.

1672-ben költöztek be nagyobb számmal az első örmény tömegek Erdélybe. A

letelepülés a XVIII. század elejéig tartott s egy-egy csoport kihúzódott Magyarországra, a temesi bánországba, Arad megyébe, míg egy másik rész, melyből ma már hírmondó sem él, Újvidéken vont maga magát. Óriási vagyont, nagy műveltséget hoztak be az országba s az együttes életre való intézmények kész konstrukcióját. Ahol csak lehetett, városokat, egyházi szervezeteket alkottak s külön a maguk világi főintézményét, az úgynevezett örmény kompániát, melyet Szamosújvárról igazgattak. Mint egy kis fejedelemség, úgy élt az erdélyi örménység még a XVIII. század elején is a maga pátriáiban s életmódjukat mindenütt a legnagyobb zárkózottság jellemezte. Városaik számára szabadalmakat szereztek, a földterületet, melyre városaik építették, saját vagyonnal vásárolták meg s külsejében a modern kultúrvárosok legszebb típusait alkották, mialatt belső életük alapját a tradíciókhoz való ragaszkodásra, a teljesen zárt társadalom fejlesztésére fordították. Hú visszahívó ereje volt ennek a szellemnek és vezérgondolatnak a máig legerősebb szervezetű és legtípusosabb örmény város: Szamosújvár. Északi és déli irány-

ban húzódó lapályba építve, a körülövező hegyek mellett úgy húzódott meg, mint ha eleve búvóhelynek szánták volna. S a természettől való eme gátak erősítéséről még külön is gondoskodtak az örmények: a várost körülvevő kőfalakkal és a várostól messze elhúzódó országutakkal.

Ebben a kínaiasan óvatossággal gondolkodásban és zárt életmódban nincs semmi különös és semmi meglepő. Egy olyan faj iparkodott ezekkel az elkerítési eszközökkel védelmet biztosítani magának, mely évszázadokon át a folytonos üldöztetés, pusztítás és sanyargatás veszedelmei között élt, melynek védelmére tehát a múlt semmi reményt nem ígért, a jelen pedig semmit nem adott. Ám mikor a település, társadalmi megalakulás és szervezkedés munkája mindenütt végbement: jelentkezett az élettel való érintkezés állandó szüksége és itt érte a viszonyokkal való megalkuvás első kényszere az örményeket. Közigazgatásukat, egyházi, társadalmi intézményeiket vezethették a maguk nyelvén, a liberális erdélyi fejedelemség bele nem szólt, de a kereskedelem folytatására, miután jobbára magyar felekkel álltak összeköttetésben, el kellett sajátítaniok hamarosan a magyar nyelvet. Hatóságaiknál pedig a XIX. század elején alkalmazniok kellett olyan egyéneket is, kik a guberniummal való érintkezés nyelvét, a latint is tökéletesen bírták. A magyar nyelvet korán elsajátították; miként *Jósika* írja emlékirataiban, kezdetben igen furcsán beszélhették, sőt az intelligensebb elem már írásban is elég jól elsajátította. De még a nyelv elsajátításánál is gyorsabban történt nemzeti viseletüknek magyarra való felcserélése s hogy ez milyen korán kezdődött, mutatják azok a templomi freskók, egyházi vonatkozású képek, hol örmény férfiak, nők és gyermekek már a XVIII. század elején magyar viseletben

szerepeltek. Az örmény zárt társadalom ezekkel a tünetekkel azért még korántsem állott a bomlás útján, éppen csak elvonult felette a magyar kultúra szellője, melyet tudomásul nem venni vagy ignorálni nem lehetett. A bomlás lassan ment s minden bomlási folyamaton keresztül húzódtott egy fő szempont, az általános jólét érdeke, mely öntudatosan leginkább azonban öntudatlanul, de közönyössé tette őket szervezetük faji jellegének csökkenése iránt.

Az egységes igazgatás alatt levő örmény kompániák először is gyorsan különváltak s ezzel az erő, mely szervezetségükben rejlett, már kisebb hatásúvá vált. Püspökük halála után nem tudtak az új püspök személyében megállapodni, ami a római szentszék beavatkozását provokálta s lassanként az erdélyi római katolikus püspöki egyházmegye hatáskörébe kerültek, ahol ma is vannak. Ámde bárminő jólétben éltek s bármennyire irigyeltek voltak az erdélyi népektől, a magyarsággal nem foghattak össze ellentétes nyelvük és ellentétes műveltségüknél fogva. Más szokások, más nézetek, más érzések követői lévén, bármennyire demonstrálták hazafiságukat, a társadalmi életben nem voltak elismerve. S miután mindig az a hiány fáj az embernek, ami még van, az örmények is eme hiányok fokozatos megszüntetésére törekedtek.

Ekkor kezdődik az intelligensebb elemeknél a magyar nyelv nagyobb mérvű elsajátítása, a magyar irodalom iránt való érdeklődés és a magyar szokások felvételének kezdete.

1824-ben pedig megjelenik Bécsben, Szamosújvár városa költségén, az erdélyi örmény ifjúság használatára az első örmény-magyar ABC-könyvecske, mely a maga igénytelenségével egy készülődő szociológiai átalakulásnak immár nevezetes szimbóluma. Nem magyar ember

volt a készítője ennek a könyvecskének, hanem egy tetőtől talpig örmény tanító-mester – *Gábrus Zakariás*, – aki még egy örmény hagyományokon és műveltségen nevelődött generációnak volt az ivadéka s bárha az ő irodalmi működése egyfelől a tradíciók továbbadására irányult, másfelől már öntudatosan jelentkezett nála a belátás, hogy a magyar nyelv tudása nélkül a hazai örménység a legnagyobb gátat állítja boldogulása elébe. Négy év múlva egy másik, szintén igen jelentéktelen, de társadalmi szempontból nevezetes fontosságú nyomtatvány jelent meg – *Világosító Szent Gergely Officiuma* címmel – mely már egyházi énekeknek magyar nyelven való fordítását tartalmazta. Ez a munka is Gábrus tanító-mestertől való, valamint később az „*Isten áldd meg a magyart*” és a „*Hazádnak rendületlenül*” himnuszok örmény fordításai is. Ezeket a darabokat már azok számára készítette Gábrus, kiknek nem volt sem idejük, sem alkalmuk a magyar nyelv megtanulására. A *Gábrus Zakariás* működésével egyidejűleg történt a világi közigazgatás terén egy – magyar szempontból – fontos, vagyis korszakos lépés. Szamosújvár városa ugyanis elhatározta, hogy jegyzőkönyveit, ügyvezetését az örmény helyett ezentúl magyarra cseréli fel és a hatóság hivatalos nyelvét a magyart teszi. A határozat révén magától értetődő lett, hogy a tisztviselői kvalifikáció egyik kellékül a magyar nyelv tudása lett kijelölve. A világi akció után egyházi téren folyt a magyar nyelv érdekében való előkészítő munka és a múlt század negyvenes éveiben már a templomi prédikációs székben is felhangzott a magyar szó. Mindezek a változások lassan, észrevétlenül folytak, miközben az örménység tömegében a faj, a múlt és a nyelv iránt való érzelmi szimpátiák erősen éltek. Az 1848-iki átalakulások az örményeket is minden

jogok részesévé avatták; ekkor aztán megnyílt az út mindenki számára az érvényesüléshez. Az örmény nyelv és szokások meghúzódtak egyes családokban s az egyházban, az iskola nyelve azonban kizárólag magyar lett ezután, habár örmény alapokból létesítették s a jellege is felekezeti volt. Ugyanez történt Erzsébetvároson is, csak hogy ott valamivel előbb s miután más viszonyok közé jutottak, valamivel gyorsabb tempóban. Gyergyószentmiklóson, Csíkszépvezén ekkor a lakosságnak 99 százaléka tudott már magyarul, a többi helyeken pedig – hol aránylag nagyobb számmal, de szétszóródva éltek, mint Désen, Máramaroszigeten, Tordán, Kézdivásárhelyen, Kolozsváron stb. – már kivétel nélkül beszéltek a magyar nyelvet. A szervezettebb kolóniákban ezek a magyarul tudó örmények, vagyis az ifjúság lett a magyarosodás úttörője a családokban. A nyoma ennek az állapotnak Erdélyben még ma is megvan, de már ritkaság s néhány év múlva, az öregek kihaltával, teljesen megszűnik.

A magyar nyelv, magyar kultúra és magyar szokások felvétele azonban nemcsak a tökéletes megmagyarosodást eredményezte, hanem a tradícióktól való végleges elszakadást is. S amikor ez az elszakadás megindult, akkor kezdett a magyar örménység gazdaságilag is pusztulni. Ezt a példát azonban a bánati vidékekre költözött örmény telepések életével lehet illusztrálni legjobban. Ezek a telepések jobbára Szamosújvárról, Erzsébetvárosról és Gyergyószentmiklósról kiköltözött dúsgazdag örmények voltak, kik a törökök kiűzésével felszabadult óriási, sok helyen mocsaras, míveletlen földterületeket megvásárolták és gazdálkodáshoz fogtak. A másik rész folytatta tovább is a kereskedést bent az országban, de kifelé is, Bécsig, Hamburgig, Párizsig.

Majdnem valamennyien nemességre emeltettek s már az első generációban az ifjabb ivadéknál jelentkezett egy olyan törekvés, mely vagy kicsinyelte, vagy praktikusnak nem tartotta apái foglalkozását s ennél fogva más ambíciók elérésére törekedett. Az örmény dzsentri típusa itt fejlődött ki legkorábban, majd Erzsébetvároson s mindkét helyen hivatását jóidőn keresztül abban látta, hogy amit apái megszereztek, muzsikaszó mellett, sírva vigadó magyar módszer szerint elköltötte, adósságokba merült s azután hivatali egzisztencia után nézett. Néhány családban, ahol a tradíciók ereje teljesen nem bénult meg s a morális érzést sem ejtették meg kába, csillogó, a nemesség és az arisztokrácia allűrjeit majmoló külsőségek, a gazdasági erő épen fennmaradt, legtöbb helyen azonban, mihelyt az örménység politikailag felszabadult és a magyar műveltségben tökéletesen felolvadt, saját gazdasági csődje árán szerezte meg magyarrá válását.

Más színezetben és más motívumok hatása alatt ugyaneme tünetek jelentkeztek az erdélyi örménység körében, melyet ösztöne és élete körülményei közel két századig a kereskedői foglalkozásra utaltak. A nagyapa és apa munkájából az unoka azonban kiszakadt és a megkezdett ipari, kereskedői munkák, megszerzett, jól megalapított és tőkét ígérő kereskedelmi vállalatok egyenként megszűntek. Az a speciális magyar nemzeti előítélet, hogy a kereskedő, iparos nem ember s még ha produktív is a szakmájában, csak félig társadalmi lény, csodálatos módon átplánálódott az örmények gondolkozásmódjába, mihelyt a magyarosodás stádiumán átjutottak.

Az ifjabb generáció a produktív pályák iránt való utálatában a lateiner pályákat

szállotta meg s az apja anyagi erejét felémészte, olyan társadalmi rendbe tolta fel magát, ahol – amiben eddig legkevesebb része volt –, a társadalmi elismerésben dúslakodhatott most a burzsoázia szomszédságában. „Hivatalista”, vagyis úr iparkodott lenni mindenki s ma már az egykori virtuozitásig élelmes és kereskedelmi koncepciók iránt gazdag vénával bíró faj nem is képes az életküzdelmekben a biztosnak minősített lateinerpályákon kívül másféle professzióban erejét kipróbálni. Végző határa ennek a degenerációnak alig 15-20 évvel előbbi időkre nyúlik vissza s az országos gazdasági válságokon, az élet megváltozott feltételein kívül előidézte egy olyan körülményt, mely szintén a faji és társadalmi átalakulás következményein szilárdult meg. Az intézményekkel, szokásokkal, hagyományokkal és mesterséges eszközökkel kinaifalszerűen zárkózottá fejlesztett örmény társadalom minden oldalát 1850-től kezdve erős rés-ütések érték.

Például Szamosújváron még a múlt század hetvenes évei végén is az országút nem a városon keresztül vezetett, vasút a városnak még a környékén sem járt, az üzérkedési (értsd: üzletmeneti – *a szerk.*) formák tehát csekély módosulással még abban a rendszerben folytak, mint a XIX. század elején.

Ámde a közlekedési eszközök váratlan beálltával a kereskedelmi élet nem-hogy fejlődött volna, hanem fokozatosan hanyatlott. A legújabb nemzedék annyira megszállotta a hivatali egzisztenciára vezető iskolákat, hogy a szakiskolák számára emberanyag már nem jutott s így a kereskedelem modernbb formáit ez az évszázadokon át kereskedésből élő faj nemcsak hogy nem fejlesztette, de el sem sajátította. Következtek azután úgynevezett kulturális alkotások, amiknek egyik

karikatúrája gyanánt jelentkezett két állami főgimnáziumi intézmény létesítése a két fő erdélyi örmény városban, vagyis olyan helyeken, hol a népfoglalkozás fejlesztése a főgimnáziummal merőben ellentétes intézményt kívánt volna. Állami bölcsesség és malomalatti politika hozta létre ezeket az intézményeket, melyek még jobban siettették a produktivitásra teremtett faj nagy tömegének e téren való fontos hivatása elzárását. Erdélyben 1870-ig a kereskedelem majdnem kizárólag az örmények kezében volt. Ők voltak a szenzálok, börziánerek (alkuszok, tőzsdések – *a szerk.*), vállalkozók, közvetítők, termelők egy személyben. Innen kezdve lanyhul a hatásuk és szűnik meg rohamosan jelentőségük, úgyannyira, hogy harmincöt év alatt legkevesebb 70 százalék arányában szorultak le a kereskedelmi élet teréről. Két és fél század alatt a beolvasztó és átalakító munka tehát végbement s ma már ez a faj éppen annyira magyar, mint a legtelivébb benszülött. S éppen annyira nem él kereskedői szellem benne, mint a magyarban s előítéleteiben, jó és rossz tulajdonságaiban is hozzáidomult a mintaképhez, melyre formálódott.

Az átalakulási folyamat társadalmi törvényszerűséggel ment végbe. Kis töredék lévén a magyar nép tengerében, sorsa már eleve az volt s életérdeke is ezt parancsolta, hogy az idők folyamán nem csak érzelmileg, hanem nyelvben, szokásaiban, eszményében és törekvéseiben is magyarra váljon. Miként az egyes embernél a fizikai pusztulás folyamata, akként járta le magát náluk is – amennyire társadalmi közösségben ez lehetséges – a történelmi tényezők átalakító ereje, melyek eredménye a mai magyar örménység. A szellem lassú kialakulásának törvényszerű tünetei, hogy a mindegyre apadó öntudatból előbb a komplikáltabb grammatikai formák és

összetételek lépnek ki, azután a kevésbé komplikáltak egészen a legegyszerűbb, legprimitívebb őskifejezéseikig, egy népfaj szimbolikus halálában is ugyanazokkal a törvényszerűségekkel járnak. A fogalmak után következnek a képzetek, ezek után az igék s legvégül maradnak az indulatszavak és indulathangok a pusztulásnak induló agyszervezetből, miután már előzőleg a komplikáltabb szellemi munka feltételei egyenként megszűntek. Az örmény faj átalakulásában is így maradtak ki rendre egyes tulajdonságok, míg végül a faj, mint etnografiai fogalom, eltűnt. A népnyelvben ezt az érdekes formációt most lehet leginkább kimutatni a magaronsított, minden harmadik-negyedik szavában magyarral kevert állapotában. A faj történelmi életében pedig azokkal a járulékokkal, melyek egy nép csontvázának speciális izomrendszerét alkotják. A magyarrá való alakulás főbb bázisai és mozzanatai voltak: a régi vallás elhagyása, a nemzeti (örmény) viselet mellőzése, a magyar nyelv elsajátítása, a magyar műveltség felvétele, miknek ellenében a másik oldalon a faji tulajdonságok ugyanannyi feláldozása.

A primitív, őslleki vonások egyes elemei, a szokások, ösztönök stb. véglegesen majd csak akkor mosódnak el, ha a hagyomány, a származási tudat és az évszázados fejlődés minden nyoma végleg eltűnik az egyetemes felolvadásban. Ezt a még hátralévő s amúgyis magától végbemenő processzust siettetni azonban már nem állami érdek, sőt egyáltalában nem érdek. A faj megbízhatósága, hazafias volta a történelmi élet nagy válságaiban állotta ki a próbát s ha politikai törekvéseiben, értelmi életében a magyarság eszményeit mindig magáénak vallotta, hivatásának legnagyobb mértékben megfelelt.

Majd ha a munkát, mely rájuk még vár, szellemi és társadalmi téren a magyar kultúra emelésére elvégezték, akkor az asszimiláció utolsó mozzanatait is siettetjük, de amíg históriájuk, nyelvük, etnográfijuk, ipari, kereskedelmi életük és társadalmi szervezetük gazdag dokumentumait és tanulságait egybe nem szedték és számba nem adták, addig magyar nemzeti érdek, hogy a faj élete mesterséges úton is meghosszabbíttassék, hogy ezt

a nagy kultúrmunkát a magyarság számára befejezhesse. Ha múzeumokat akarnak alapítani, intézményeket létesíteni, csak hadd csinálják, magyar törekvések dicsőségét fogják intézményeik hirdetni s egyházi szervezeteiknek is, ha majd elkövetkezik az idejük, az lesz hivatásuk, hogy legelsőnek és leghangosabban követeljék – a magyar oltárnyelvnek az örmény templomokba való behozatalát.

Pesti Napló 1905. augusztus 27.

Mikulás járt az Orlay utcában



dr. Kovács Bálint – Vahé Tachjian

Isten Lélegzete

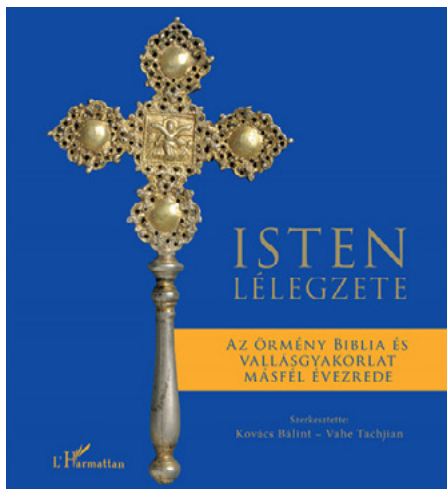
Az örmény Biblia és vallásgyakorlat másfél évezrede

“Kezdetkor teremtette Isten az eget és a földet...” – kezdődik a Szentírás, amelyet örményül “Asztvacasuncsnak”, azaz “Isten lélegzetének” hívnak.

Arménia a világon elsőként tette államvallássá a kereszténységet a IV. század elején. A Könyvek Könyvé örmény nyelvre ezt követően *Meszrop Mastoc* és tanítványai az V. század közepén fordították le, amelyet az európai tudósok mély hódolattal “a bibliafordítások királynőjének” neveztek. Ettől fogva jellemezte Örményországot a könyvek kultusza, amely 1666-ban Amszterdamban az örmény nyelvű Biblia első kiadásában csúcsonyosodott ki.

Az Országos Széchényi Könyvtárban 2019-ben megrendezett kiállítás katalógusát és tanulmánykötetét tartja kezében az olvasó, amelyben az örmény nyelvű Biblia nyomdászata – és kultúrtörténeti, teológiai értékelése mellett az a sokrétű vallásgyakorlat is bemutatásra kerül, amely jellemezte az Oszmán Birodalom örmény-apostoli, örmény-protestáns és a Kárpát-medencében élő örmény-katolikus közösségeket. A kötetben bemutatott kéziratok és a legelső örmény nyomtatott Bibliák mellett a vallási hagyományokhoz kapcsolódó tárgyak rámutatnak az örmény társadalom kulturális, nyelvi és vallási sokszínűségére.

DR. KOVÁCS BÁLINT, egyetemi docens, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Armenológiai Tanszékének vezetője. 2005-től a PPKE BTK ösztöndíjas történelem doktorandusza, 2007-től a Halle-Wittenbergi



Martin-Luther Egyetemen folytatott orientalisztikai doktori tanulmányokat. Doktori fokozatát a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen szerezte meg 2010-ben. 2008 óta a lipcsei Kelet-Közép Európa Intézetének, a GWZO-nak a tudományos munkatársa. Az MTA Köztestületének, a Society for Armenian Studies, az Association Internationale des Etudes Arméniennes és az Association for Slavic, East European, and Eurasian Studies tagja. Sorozatszerkesztője a GWZO/Böhlau Verlag kiadásában megjelenő *Armenier im östlichen Europa – Armenians in Eastern Europe* sorozatnak, valamint a PPKE és a L'Harmattan Kiadó együttműködésében megjelenő *Studia Armenologica Hungarica* sorozatnak.

VAHÉ TACHJIAN Libanonban született, doktori fokozatát történelem és civilizáció szakon szerezte a párizsi École des Hautes Études en Sciences Sociales-on. Kutatási

témái közé tartozik többek között Kilikia, Szíria és Libanon két világháború közti francia megszállása, az örmények oszmán birodalombeli története és a közelkeleti menekültproblémák. Tachjian a Houshamadyan projekt vezetője, amelynek célja az egy-

kori Oszmán Birodalomban élő örmények helyi történelmének, életének, kultúrájának rekonstrukciója és emlékezetének vizsgálata. 2016-tól a budapesti Pázmány Péter Katolikus Egyetem Armenológiai Intézetének tudományos munkatársa.

2021 Szongott Díjasai

Az idei Szongott Kristóf Díjat, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület hálája és elismerése jeléül **Kövér István** és **Kulcsár László** uraknak Adományozza.



Kövér István gépészmérnök, villamosmérnök, az Országos Örmény Kisebbségi Önkormányzat képviselője, az Örmény Katolikus Lelkészegység gondnoksági tagja aki *Szongott Kristóf* nyomdokain haladva elévülhetetlen érdemeket szerzett a magyarörmény kulturális identitás-, az örmény katolikus hitélet fenntartásában, az örmény gyökerek és kultúra kutatásában, eredményei megismertetésében, és a régmúlt örmény irodalom digitalizált módon könyvek formájában történő megjelentetésével, megmentésében, Szongott Kristóf *Armenia* magyarörmény havi szemle feldolgozásában.



Kulcsár László gépészmérnök, a Gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Egyesület (GYÖKE) elnöke és egyháztanácsosa, Erdélyi Magyarörmények Szövetségének (EMÖSZ) társelnöke, aki Szongott Kristóf nyomdokain haladva elévülhetetlen érdemeket szerzett a Gyergyói Örmény Katolikus Egyesület (GYÖKE) megalapításával, aktív tevékenységével az Erdélyben élő örmény közösségek összefogásában, a fiatalok megszólításában és összehangolásában, bevonva őket az egyesület tevékenységébe, az erdélyi örmény kultúra bemutatásában, népszerűsítésében, dokumentálásában, átörökítésében a jövő generációk számára, továbbá az örmény katolikus hitélet megmaradásáért végzett kitartó munkájában, az Örmény Közösségi Ház kialakításában, a *Gyergyói örmények* című könyv megjelenésében, a *Magyarörmény Élő Örökség* címet viselő erdélyi hírlap szerkesztésében, az évente megrendezésre kerülő Örmény Művészeti Fesztivál megszervezésében, más örmény közösségekkel jó diplomáciai kapcsolatok kiépítésében, az örmény ősök, az örmény gyökerek feltérképezésében, a családfakutatásban.

dr. Issekutz Sarolta *elnök*
dr. Czárán István *elnökhelyettes*
Szongoth Gábor *tiszteletbeli elnök*

Hegedűs Annamária

Misztótfalusi Konferencia a Hegyvidéken

A betűmetszésben rövid idő alatt olyan jártasságra tett szert, hogy – amiként ő maga írta – az övénél szebb betűket nem öntött senki Amszterdamban. *Misztótfalusi Kis Miklós*nak köszönhetjük az örmény nyelvű könyvnyomtatást, hiszen királyi megrendelésre ő öntötte az első örmény betűket, melyeket könyvnyomtatáshoz használhattak. Az ő emlékére tartottak konferenciát a Hegyvidékiek.

Misztótfalusi Kis Miklós

Alsó-Misztótfalu, 1650 – Kolozsvár, 1702. március 20.

Tanulmányai Alsó-Misztótfaluban, 1662-től Nagybányán, 1666-tól Nagycenyeden. 1677-től tanító Fogarason.

Amszterdami évek

1680-tól Amszterdamban a könyvnyomtatás mesterségét kezdte tanulni *Willem Blaeu* és *Dirk Voskens* műhelyében. Nemcsak a szedést, nyomást, hanem a betűmetszést és öntést is megtanulta. A betűmetszésben rövid idő alatt olyan jártasságra tett szert, hogy – amiként ő maga írta – az övénél szebb betűket nem öntött senki Amszterdamban. Tanulóideje három esztendeig tartott, de gyors előrehaladása mesterét annyira kielégítette, hogy most már ő fizetett *Misztótfalusi* munkájáért.

Most már maga látott hozzá, hogy a távoli, idegen városban a magyar bibliát kinyomtassa. Saját nyomdát alapított, mely hamar virágzásnak indult, sok megrendelést kapott. Temérdek munkája közepette is legfontosabb volt számára a magyar nyelvű biblia kinyomtatása. Költségeinek fedezésére 2500 aranyat kért hazulról, de miután az otthoniak megtagadták a hozzájárulást, a maga költségén folytatta a nyomtatást. Maga metszette hozzá a betűket, és saját pénzén vásárolta hozzá a finom hollandi papírost.

Misztótfalusi nemcsak jó és szép kiállítású, de hibátlan és tökéletes szövegű magyar bibliát akart létrehozni. Ő maga is mint teológiát tanult és nyelvész sokat javított a szövegen, s ebben segítségére volt több, Hollandiában tanuló magyar diák. E javításoknak a híre eljutott szűkebb hazájába is, ahol menten azt a vádat koholták ellene, hogy meghamisítja a bibliát. Ezért *Teleki Mihály* megbízta a Berlinbe induló *Kolozsvári István* gyulafehérvári tanárt, látogasson el Amszterdamba is, hogy *Misztótfalusi* eltérítse a biblia nyomtatásától.

Kolozsvári meg is érkezett Amszterdamba, s küldetéséhez híven rá akarta venni *Misztótfalusi* a munka abbahagyására. Miután



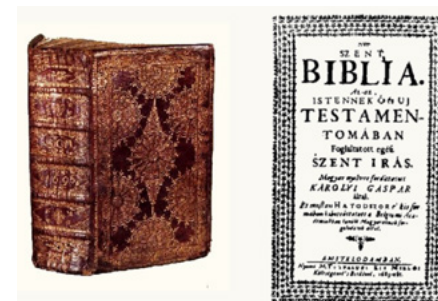
ő nem volt hajlandó eredeti célkitűzésétől eltérni, *Kolozsvári* panaszt tett ellene az amszterdami egyháztanács előtt. Az egyháztanács színe elé idézte *Misztótfalusit*, de az ahelyett, hogy helyt adott volna *Kolozsvári* panaszának, még buzdította is *Misztótfalusit* a munka folytatására. Ő tovább is haladt a munkájában, és 1685-ben elkészült vele.

A biblia első példányát elküldte *Teleki Mihálynak*, aki elragadtatással vette kézbe a gyönyörű könyvet, szövegét is teljesen hibátlanak találta. *Teleki* kezdeményezésére elhatározták otthon, hogy *Misztótfalusit* hazahozatják. Az útiköltség céljára 200 aranyat küldtek neki, amelyet *Misztótfalusi* vissza akart küldeni, mert nyomdája már oly mértékben fellendült, hogy ilyen segélyre nem volt szüksége. Eszébe jutott azonban, hogy az otthoniak emiatt megsértődnének, s ezért a maga pénzéből is megtoldva, szétosztotta a küldött összeget a Leydenben és Utrechtben tanuló szegény magyar diákok között.

Misztótfalusi Kis Miklós örmény, georgiai betűi – Az örmény nyelvű könyvnyomtatás előzményei

Elsőként velencei mester, neve ismeretlen *Jacques Sanlecques* francia betűmetsző *Christoffel van Dyck* (*Dijck*) betűmetsző *Maté Dzareci*, az első örmény nyomdatulajdonosnak dolgozott Amszterdamban. A nyomdát *Voszgan püspök* irányította. 1662-ben adták ki a *Breviáriumot*, 1664-ben pedig a *Hymnáriumot* (himnuszgyűjtemény).

Voszgan püspök Marseillesbe költözése után 12 évig nem nyomtattak örmény könyvet Amszterdamban. Az új nyomdász, *Mattheus Hovhanneszján* anyai nagybátyjával, *Thomas Nuricsanyján* püspökkel körülbelül abban az időben érkezett Marseillesből Amszterdamba, mikor *Misztótfalusi* már befejezte a betűmetszés tanulását *Dirk Voskens* műhelyében.



Az Amszterdamban kiadott Biblia

Misztótfalusi tanulóeveiben sokat foglalkozott görög, szír, héber és a keleti betűk javításával és a hiányzó matricák vésésével. Hovhanneszján családi neve helyett szülővárosa nevéből képzett *Vanantecinek* hívták. Később a nyomdáját is csak ekként emlegették, s ezzel a névvel került bele az örmény nyomdászati történetébe. *Vananteci* háromféle betűt rendelt tőle. Elsőként készített betűi nagyobbak és vastagabbak voltak. A kiemelést szolgáló nagybetűinek dőlése egyenletesebb volt; betűi hasonlítottak *van Dyck* betűihez. *Misztótfalusi* sokkal büszkébb volt georgiai betűire, mert azt gondolta, elsőként készítette el ezeket. Ma már tudjuk, hogy kb. 60 évvel korábban Rómában elkészítették őket nem királyi megrendelésre. *Misztótfalusi* georgiai betűi



Az MTA tulajdonában lévő 17. századi örmény katolikus breviárium



nem voltak túl sikeresek, mert nem ismerték őket, s leegyszerűsítette a finom görbületet. A hozzá érkezett, természetesen kézzel írt betűkkel kapcsolatban nem kaphatott semmiféle segítséget, erős bennük az örmény betűk hatása. Latin betűi viszont világhírűvé váltak.

Főbb amszterdami munkái

- 1685-ben a magyar nyelvű Bibliát adta ki saját költségén 3500 példányban, úgy a maga egészében
- 1685-ben készítette el az örmény betűket, amelyeket kisebb változtatásokkal mind a mai napig használnak az örmények világszerte. Mechitar 1670 körül meghozatta *Misztótfalusi* betűit Amszterdamból. Nem tudjuk, megtalálhatók-e még Velencében.
- 1686-ban külön a Zsoltárokat és az Újszövetséget is közel 4500 példányban.

1689 őszen visszaindult hazájába. Kolozsváron telepedett le, ahol 1693-ban nyomdát alapított. Csaknem kezdettől fogva haláláig könyvek kiadásával, valamint azok javításával és bővítésével foglalkozott. Helyi megrendeléseket követően megbízásokat kapott Lengyelországból, Németországból, Svédországból, Angliából. Dolgozott a grúz fejedelemnek, Cosimo de' Medici toszkánai hercegnek, a Vatikánnak, a bécsi jezsuitáknak, kínaiaknak is. Az ő nevéhez

fűződik az első magyar nyomtatott szakácskönyv kiadása, amiben 213 recept van. Életművének része a Janson néven ma is ismert betűtípus, amely az amszterdami tartózkodása végeztével értékesített betűkészletéből származik.

Az ő nyomdájában készült művek

- Szent Biblia (Amszterdam, 1683)
- Psalterium (1683)
- Hymnarium (1685)
- Szent Biblia (1685)
- Haller János: Hármastória (1695)
- A genevai szent gyülekezetnek Katechismus, (fordítás, Kolozsvár, 1695)
- Szent Dávid királynak soltári (1686)
- Újtestamentum (1687)
- Retractatio (Kolozsvár, 1698)
- Szakáts mesterségnek könyvetskéje (1698)
- Werbóczi István: Tripartitum (1698)
- Emmanuelis Alvari: E Societate Jesu (1699)



Az 1685-i amszterdami örmény Hymnarium címlapja

- Szent Siklus (1700)
- Historia Sacra (1701)
- Szenczi Molnár Albert: Discursus de summo Bono, a' leg-főbb jóról... (1701)
- Nyéki Vörös Mátyás: A földi részeg szerencsének és ditsőségnek állhatatlan lakodalmában tombolók jóra intő tsengetyűje... (1701)
- Summa Controversiarum Theologicarum (1701)
- Fundamenta Theologiae Didascalicae (1701)
- Páriz Pápai Ferenc: Életnek könyve (1702)
- Garizim és Ébál (1702)

Misztótfalusi Kis Miklós által írt és nyomtatott művek:

- Siralmas Panas; Istennek Kolozsváron fekvő nagy haragiáról, abból származott egynéhány súlyos ostoriról, és annak nevezetesen az 1697. Esztendőben, Pünköszt Havának 6-dik napján iszonyú tüzzel való megpusztításáról. Mellyben e Városnak siralmas sorsának lerajzolását és a megtérésre való Intést Istenhez nyújtott áhitatos Könyörgő Ének rekesztibé. Emlékezetnek okaért irattatott M. Tótfalusi K. Miklós által. (Kolozsvár, 1697)
- Kegyességgel, Betsülettel, közönséges Munkával érdemlett igazság koronája (Bethlen Elek halálára írt gyászversek). Mellette külön címlappal: «Ehez adatatik egy közönséges halotti oratio.» (Kolozsvár, 1697)
- Apologia Bibliorum Anno 1684. Amszterdami impressorum, út & Orthographiae in iis observatae ... (Claudiopoli, 1697)
- Maga személyének, életének, és különös tselekedetinek Mentsége. Mellyet az Irigyek ellen kik a közönséges Jónak eránt meggátolói, irni kényszerítettet. (Kolozsvár, 1698)

Emlékezete

Enyedi kollégista társa, *Pápai Páriz Ferenc* versben búcsúztatta halálakor, s ezt *Erdélyi Féniks Tótfalusi Kis Miklós...* c. alatt *Bod Péter* 1767-ben ki is adta Nagyenyeden. *Németh László* drámája, az *Eklézsiamegkövetés* (1946) *Misztótfalusi* tragédiáját dolgozta fel. Válogatás jelent meg műveiből *Tordai Zádor* bevezetőjével (1954); *Jancsó Elemér Misztótfalusi Kis Miklós öröksége* címmel írt róla az Utunkban (1954/10); *Szabó Lajos Mentség* c. drámában elevenítette fel a közel három évszázados nyomdásztragédiát (1955), a darab azonban csak jóval később került színre Temesvárt, amikor is a főhöst *Sinka Károly*, *Pápai Páriz Ferencet Fábrián Ferenc* és *Bethlen Miklóst Mester András* játszotta (1970). Az 1970-es évek elején a Papír- és Nyomdaipari Műszaki Egyesület a kiemelkedő teljesítményt nyújtó könyvművészek, tipográfusok, grafikusok számára Tótfalusi Kis Miklós-díjat alapított a tiszteletére.

Erdélyi féniks (1974) c. kötet jelent meg *Jakó Zsigmond* bevezetésével és jegyzetivel, melyek a híres nyomdász helyét tisztázzák a magyar művelődéstörténetben. A kötet szerkesztőjét előadásra hívta meg a nagybányai magyar szabadegyetem (1978); a szülőfaluban irodalmi múzeum alakult *Molnár József* református lelkész fáradozásai nyomán. Ennek a gyűjteménynek 1990 óta lelkes adományozója támadt *Molnár József* nyomdász-író, a müncheni új Látóhatár szerkesztőjének személyében, aki *Tótfalusi Kis Miklós firenzei betűinek nyomában* c. alatt lapjában szakmailag illesztet és nemzetközi bibliográfiával ellátott tanulmányban tárta fel neves elődje nyomdaművészeti jelentőségét. Az általa egész Európából összegyűjtött anyag átadására és a régi parókia épületében elhelyezett, megújított múzeum avatására 1991. szeptember 7-én került sor Misz-

tótfaluban. A múzeum falára emléktábla került, s az adományozó felolvasta *Misztótfalutól a világhírig* c. írását. A müncheni adományt *Sütő András* köszönte meg, s *Bálint Tibor* értékelte az örökséget, amely *“csiszoltabb anyanyelvhez juttatott, Euró-pához segített közelebb bennünket”*.

A felújult *Misztótfalusi Kis Miklós* emlékezete szellemében a Helikon Szöveggyűjtemény rovatában tett közzé anyagot (1991/8), a Korunk pedig magyar fordításban jelentette meg *Horst Heiderhoff A betűművész Kis Miklós modern felfedezése* c. tanulmányát (1992/6).

Ugyancsak 1991-ben Misztótfalusi Kis Miklós Közművelődési Egyesület alakult Nagybányán, a város és a vidék művelődésének fellendítésére. Az Egyesület, amelynek elnöke *Pohl Antal*, majd *Dávid Lajos*, szerepet vállalt az évenkénti koltói Petőfi-nap, a nagysomkúti Szilágyi Domokos-, a koltói Teleki Sándor-évfordulók megszervezésében, a környék magyar művelődési együtteseinek támogatásában, egy nagybányai EMKE-könyvtár és EMKE-otthon létrehozásában, egy nagybányai *EMKE-füzetek* c. könyvsorozat kiadásában.

Felhívások!

Kedves Olvasók!

Ha szeretné elektronikus formában is olvasni híreinket, vagy van olyan örmény származású rokona, barátja, ismerőse, aki szívesen bekapcsolódna kulturális életünkbe, kérjük értesítsen minket a magyar.ormeny@t-online.hu e-mail címen.

Az éves tagdíj befizethető minden hónap 3. csütörtökén a Fővárosi Örmény Klub idején vagy banki átutalással az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 10100792-72594972-00000007 számlaszámára. Az éves egyesületi tagdíj naptári évre szól, összege 3000 Ft/év, nyugdíjasoknak és diákoknak 2000 Ft/év. Köszönjük!

A járvány az Orlay utcai templom fenntartására máskor befolyó perselypénzt és egyéb adományokat is megapasztotta az utóbbi időben. Kérjük, hogy aki teheti, lehetőségeihez mérten támogassa pénzügyileg is a templomot adományával, amelyet a plébánia **11707024-20005210** számlájára tud küldeni.

Elindult az Örmény Arcok oldal (www.ormenyarcok.hu), ahol az örmény közösség régi fotóit lehet megnézni. Küldje el Ön is régi családi fotóit, hogy bővüljön az oldal. A beküldés menetéről minden információt elolvashat az oldalon.

Köszönjük!
Szerkesztőség

Kedves Olvasóink!

Fájdalommal tudatjuk, hogy **Mártonffy Miklós** zeneszerző november 10-én életének 79. évében visszaadta a lelkét Teremtőjének.

Legutóbb a Tarka Napon találkozhattunk vele és szalonzenéivel, szononjaival. A 2018-ban megjelent Magyar Krónika cikkel emlékezünk vidámságára, hangjára és eleganciájára.

Búcsúztatása 2021. december 7-én volt az Avilai Szent Teréz templomban. Hálásak vagyunk, hogy ismerhettük őt!

Galsai Dániel

Játszd a régi zenéket!

Ha kedd-szerda este belép az ember a Nagymező utcai Kimberly bárba, azt érzi, hogy korszakok hangulatai, ízei, hangjai úgy keverednek az otthonos kis helyiségben, akár egy jó koktélnak a különféle hozzávalók. A dizájn letisztultan modern, a fények melegek, igazi bárhangulatot árasztanak, ám a falakon a képek múlt század 40-es, 50-es, 60-as éveit idézik. Az ajtóval szemben, a sarokban nagyon modern instrumentum mögött ül a zongorista. És amint leüti az első hangokat, minden, ami az ajtón kívül van, egy pillanat alatt eltűnik. Maradnak a hangulatok, a múlt slágerei, a finom dzsesszes átiratok, a keserédes boldogság melódiái.

A zongoránál egy lassan eltűnő műfaj egyik honi legnagyobbja és a nagy idők tanúja, *Mártonffy Miklós*.

Ha egy gyerek a jövőjét tervezi, általában orvos szeretne lenni, ügyvéd, vasutas vagy autószerelő. Ha ne adj' isten művészi pályára vágyik, akkor a világ nagy színpadai szerepelnek az álmaiban. De hogy „születik” a bárzongorista?

Drága édesanyám tanácsa volt. Polgári származásom miatt nem lehettek túl nagy terveim az egyetemek jó részén. Akkoriban még a zeneművészeti főiskolán nem volt dzsessztanszak, a komolyzenét ugyan mindig is szerettem, de nem szerettem volna koncertzongorista lenni. De több amolyan magániskola volt szerte a városban, ahol a közelmúlt zsenijeit tanítottak, akiktől mindent meg lehetett tanulni, ami egyáltalán tanítható.

Mikor kezdődött a karrierje?

Hát, nem tegnap volt... egészen pontosan 1961-ben. Eleinte nagyon sokat szerepel-



tem vendégként különböző együttesekben, mert úgy tartották, hogy jó hangom is van. Talán a legfontosabbat név szerint is megemlíteném: játszottam Bálint Ali zenekarával, aki már akkor nagy sztárnak számított ebben a műfajban. Szerencsére még most is él, sőt játszik is, Kanadában, „Alán Best” néven.

Aztán lett természetesen önálló zenekara is. Természetesen nyilván nem volt mindenkinek saját zenekara, de az tény, hogy a 60-as, 70-es években volt Magyarországon a bárzene, a könnyed, de igényes dzsessz, a „jazzy” aranykora, így akiben volt tehetség, lelkesedés és elkövettség, az előtt nyitva volt a pálya. Az első zenekarom a nevemből adódóan az MM Group volt, csak érdekességképpen, két tag, Jeszenszky István és Kovács Jocó a beatműfajból érkezett hozzánk.

Ez valóban különös. Hiszen akkoriban tudtommal minden gimnazista beatzenész akart lenni.

Így van. De az mai szemmel szinte elképzelhetetlen, hogy milyen reputációja volt akkoriban a bárzenének. Egyszer megpróbáltam összeszámolni, 386-ig jutottam.

Ennyi helyen szólt éjszakánként élő zene, jazzy, big bánd, szalonzene, cigányzene a városban - és a külváros összes helyét még én sem tudtam beleszámolni. Csak a Béke szállóban hat helyen szólt élő muzsika! Ez több volt, mint szórakozás, koncert, ez, ha úgy tetszik, életforma volt.

Ilyen körülmények között már könnyen elhíhetők, hogy az akkori bárzenészek igazi sztárok is lehettek. „Siker, pénz, csillogás”, csak hogy stílszerűen egy slágerből idézzek. És persze mulatás, némi mondás, lányok... Távol járok a valóságtól?

Nem. Nem is tagadom, az igazi jó bárzene az nem giccs, nem mechanikus utánjátszás, abban léleknek, szenvedélynek,



improvizációnak kell lennie. Ami szükségképpen megérinti a hallgatót, személyes emlékeket idéz, új gondolatokat csíhol. És persze mindenhol ott settenkedik a háttérben a szerelem... Mondjuk én sajátos helyzetben voltam, hiszen nekem ott volt az örök szerelem, Gabi, aki mindmáig a társam, nemcsak a magánéletben, hanem gyakran a munkában is. De az tény, hogy elképesztően pezsgett akkoriban az éjszakai élet, az emberek legtöbbször nem is azt mondták, hogy lemegyünk az XY vendéglőbe, hanem hogy megyünk oda, ahol XY játszik. A legjobbaknak komoly rajongótáboruk is volt, melyek között akadtak persze szép számmal hölgyek is... és pénz is lehetett keresni, de csak a minőséggel, mert a bárzene kegyetlenül igazságos műfaj is egyben. Ha bemennek a vendégek, és zúg a taps, azt mindenki látja-hallja, ha félig üres a terem, és csönd van, azt is. Márpedig a bárzene a művészetén túl üzlet is - egyetlen vendéglős sem fizetett annak, aki nem vonzotta a közönséget.

Gabi asszony kapcsán már utalt a „közös munkára”, ami talán legjobban a rádiózásban csúcsozott ki.

Valóban így van. Ne tagadjuk, hisz nincs miért, sőt - onnan ismerjük egymást, kollegák voltunk a Pannon Rádióban. Nekem

ez a munka az életem egyik csúcspontja volt, minden éjszaka, éjfél-től hajnali 6-ig ment az „Éjszakai kávéház” című műsorom, ahol „természetesen” Gabi volt a szerkesztőm és mindenesem. Bejártam a fél világot, játszottam Kanadától Skandinávián át Svájcig, de ez a műsor számomra maga volt a csoda! Minden áldott éjjel jöttek zenészkollégák, akikkel élőben beszélgettem, telefonon a hallgatókkal is csevegtem, szóltak a jó zenék - az egész valóban olyan volt, mint egy békebeli kávéház.

Mindemellett, ezt se tagadjuk, napközben ez markáns politikai adó volt. A bárzene eltűri a politikát?

Minden régi presszó, bár, kávéház egyben fórum is volt, az emberek eszmét cseréltek, vitatkoztak, olykor veszekedtek is. De a zongorista, ha játszik, sohasem politizál. Nekem megvan a markáns politikai véleményem, amit most már halálomig megőrzök, de ha játszom, akkor minden vendég szentség, nincs különbség. Csak a zene van, a mosoly, vagy éppen a könny, de mindenképpen az együvé tartozás érzése.

Nagyon jól tartja magát, fejében a műfaj története, a számok közben olykor olyan információkat is megoszt a hallgatókkal, hogy a szem fennakad. De jövőre - ezen sincs mit tagadni - 75 éves lesz. Meddig szólhat még az zene, és lesz-e utánpótlás, eljön-e még az igazi, művészi bárzene aranykora?

Hetente kétszer játszom a Kimberlyben, jól és főleg boldogan bírom. Úgyhogy biztosan mindhalálig a billentyűk mögött ülök. Hogy mit hoz a jövő? Sajnos mostanában kevés a munka, a városban alig néhány tulajdonos vállalja be az élő zenét. De ha itt most körülnéz, csupa boldog arcot lát. Talán ez a közönség majd kiharcolja az új aranykort. Maradjunk annyiban, hogy nem hiszek a műfaj jövőjében, de nagyon reménykedem...

Letelt a szünet. A zongoránál és a mikrofon mögött ismét: *Mártonffy Miklós*. És felcsendül az egyik szívbemarkolóan szép saját szerzemény, az öreg bárzongorista dala: „Kérlek, játszd a régi zenéket, mondd a régi meséket, ezen az éjszakán...”

Magyar Krónika 2018/1



ÖRMÉNY ARCOK
NYÍLT FOTÓTÁR

www.ormenyarcok.hu

Nézegessen régi fotókat,
keressen ismerős neveket,
találjon rá új rokonokra.

Küldje el Ön is régi családi fotóit,
hogy együtt őrizzük és gyarapítsuk
az örmény közösség emlékeit!



- 25 év értékei -

A gyergyószentmiklósi magyarörmények társadalmi, kulturális, egyházi helyzete a kezdetektől napjainkig

Erdély népségi és gazdasági sokszínűsége kapcsolatba hozható azzal a toleranciával, mely az évszázadok során otthont adott a különböző etnikumoknak és megtűrte a sokszor egymásnak ellentétesnek tűnő egyházi közösségeket. Az elmúlt 1100 év alatt azonban csak az örménység volt az ide letelepülő népek közül az egyetlen, amelyik nem foglalként jött, hanem az új haza reménye vezérelte. S hogy reménye nem volt csalóka délibáb, bizonyítják máig fennálló örmény közösségeink.

Mintegy három és félszázados erdélyi történelmünkhez szervesen kapcsolódik a gyergyószentmiklósi örménység története, melyről történelmünk, néprajzosaink több munkában is megemlékeztek. Ezekből állítható össze az a történelmi gyöngyör, mely az ősök dicsőségét ragyogná és fényt mutatna az utókorak is. Az idő múlása homályosította ugyan a letelepedés korára vonatkozó adatokat, mindezek ellenére a történészek a XVII. sz. közepénél korábbra teszik az első örmény családok gyergyószentmiklósi megtelepedésének időpontját: *dr. Czárán István* -1600, *Tarisznyás Márton* -1637, 1643, *dr. Hovhannesian Eghia* -1654. Az 1672-es esztendő körül a nagyobb számban érkező örmény családok főként a kereskedelmi szempontból vonzó erővel bíró helyeken, elsősorban a Keleti Kárpátok átjárói mellett telepedtek meg. Ez változást hozott az akkori Gyergyószentmiklós életében is. „*Nem ismerjük a helységben letelepedett örmények pontos számát, tény azonban, hogy a XVI-II. századtól kezdődően a lakosság több mint 15 %-át tették ki*” állítja városunk kiváló történésze *dr. Garda Dezső*.

A letelepedett elődök azonnal hozzáláttak a közigazgatási, gazdasági, vallási élet

megszervezéséhez: az Örmény Compagniába tömörültek, melynek külön bírása és esküdtségi voltak. Ez az autonómia átfogta az örménység gazdasági, kulturális intézményeit, társadalmi életét és egy olyan közösségi erőt jelentett, mely a XVIII. századtól kezdve meghatározta a település fejlődését. Társadalmi szervezetüket nem sokkal ezután a kialakult céhek képviselték, melyeknek beleszólásuk volt az illető mesterség minden mozzanatába. Ilyenek voltak a Tímárok Céhe vagy Társasága (1710-től), a Kereskedő Céhe vagy Kereskedők Kongregációja, a Legények Céhe.

Gazdasági szinten először is a vidék kereskedelmében vették át a vezetést üzleteik



Gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Templom

megnyitásával, valamint az Ausztria felé irányuló nagy állat és fakereskedelemmel.

Talpraesettségek és ügyességük révén megszerezték a piac fölötti egyeduralmat, amely azonban egy sor székely-örmény ellentétet indított el. A *II. Rákóczi Ferenc* vezette szabadságharc leverése után Erdély újra osztrák fennhatóság alá került, mely állapot főleg a Rákóczi mellett végtelenségig kitartó székelyek számára hozott nehéz időköt: a nagyfokú adók következtében hátrányos helyzetbe kerültek a gazdaságilag jobb erőforrásokkal rendelkező örményekkel szemben. A székely vezetése ezt a helyzetet az örményekre kirótt, őket létfontosságú tevékenységükben korlátozó intézkedésekkel próbálta megoldani. A Compagnia a Guberniumhoz fordult segítségért, melynek kompromisszumos rendelkezései az 1760-as évekig megfékeztek a további ellentétek kialakulását.

Ebben az időben az Örmény Compagniat a három részre oszlott gyergyószent-



Gyergyószentmiklós temető

miklósi közigazgatás összetevői között találjuk, a General Commandonak alárendelt katonacsoport és a székely közigazgatás alatt lévő nemkatonák közössége mellett. Ez az egy településen belüli hármastagoltság valódi melegágya volt a további ellentéteknek, melyek kirobbantó okát főleg a kocsmárolás és a legelőhasználat joga képezte. Igen negatív tényezőket képviseltek az osztrák hatóságok, melyek még az örményellenes uszításoktól sem riadtak vissza. Ezért az örmény közösség bírása levelében a két nép barátsága mellett szállt síkra: „reményli ezen Mercantile Forum, hogy /.../ a nemes közösség, mint régi őseleji az örmény lakosokkal békeséges rendben úgy kívánnak élni, hogy ezáltal az emberiség jussai megőriztessenek”.

Az idő távlatából észre kell vennünk azonban, hogy az említett ellentétek nem két népcsoport harcát tükrözik, hanem két társadalmi osztály, illetve rendszer közötti antagonizmust. Ez az ellentét rögtön megszűnt, amikor a földesúr vagy a posszeszorátus hatalmaskodásaival kellett szembeszállni.

Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a tényt, hogy mindenféle gazdasági tevékenység ellenére az örménységet valóban foglalkoztatta vallásos élete is. Már rögtön a letelepedés után a helyi katolikus közösségtől épületeket béreltek, melyeket vallási és oktatási igényeik kielégítésére használtak fel. Esetenként elítikolták örmény gregoriánus voltukat, mert különben nem kaphattak volna kápolnát a római katolikus egyháztól. Sajnos, ebből az időszakból még nem találtunk vallási gyakorlatra vonatkozó feljegyzéseket.

Már a XVIII. század elején szűknek bizonyult a számbelileg gyarapodott közösség számára a kölcsönkapott kis kápolna és 1722-ben körvonalazódott a kőtemplom építésének gondolata. A kezdeményezés

a Szamosújvárról érkező *Thoroszean Simon* örmény pap nevéhez fűződik, aki 1730-ban megkapta az építési engedélyt és 1734-re a hívek anyagi támogatásával fölépült a templom a kőfallal és a kisebb, védekezésre szolgáló tornyokkal együtt.

A saját templom mellett saját iskolája is volt a helyi közösségnek és egy időben külön fiú és külön lány iskola létezett. Az 1849-ben osztrákok által bezárított örmény iskola 1860-ban újra megnyílt kétéves örmény és magyar nyelvű oktatási programmal. Ez az iskola azonban 1881-ben teljesen beleolvadt a magyar oktatási intézménybe.

Rövid ideig örmény nyomda is működött a helységben, mely főleg templomi- és tankönyveket adott ki.

A gyergyószentmiklósi örmények intenzíven hozzájárultak a település, illetve az egész környék fejlődéséhez is. A városnak több cikluson át volt képviselője *Lázár Menyhért* ügyvéd, hírneves orvosként tűnt ki *dr. Fejér Dávid*, *dr. Dobribán Antal*. Szintén Gyergyószentmiklós szülötte *dr. Vákár P. Arthur* kormánytanácsos, ismert nevű publicista, aki a kiadásában megjelent „*Csikvármegye*” című lapjával éveken át irányította a gyergyói közéletet.



Gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Templom

A jól sikerült beilleszkedés azonban a XIX. századtól az ellenkező végletbe kezdett hajlani: az iskola, az ipar, a kereskedelem, az egyházi és kulturális megnyilvánulások egyre inkább elmélyítették az örménység magyarrá válását.

Erdélyben az örmények elvesztették anyanyelvüket s identitásukat a romániai magyarság kisebbségi helyzete határozza meg, de származásuk tudata látenszen ott munkál bennük, a hétköznapi életben is biztosítva identitásuk folytonosságát.



A decemberi rendkívüli klub vendége volt

Kiss Péter

a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Armenológiai Tanszékének hallgatója, Az Új Nemzeti Kiválóság Program ösztöndíjasa



Kiss Péter

Örmény Nemzet Históriaja Az örmény történetírás reneszánsza Erdélyben

Bizonyára sokunk számára ismert tény, hogy a 17. század második felébe Erdélybe érkezett örmények nagyon gyorsan, kicsivel több, mint egy évszázad alatt beolvadtak az őket körülvevő magyarságba. Ugyanakkor szinte teljesen feledésbe merült, mennyire pezsgő örmény kulturális élet színtere volt Erdély: Örmény Múzeummal, az Armenia folyóirattal, örmény gimnáziummal és saját történetírókkal – a legismertebbek Szongott Kristóf és Ávedik Lukács, akik azonban a századfordulón alkottak. A 18. század erdélyi örmény történetírója, Dondoni Vártán József és műve, az Örmény Nemzet Históriaja ugyanakkor egészen napjainkig ismeretlen a nagyközönség számára. Dondoni műve első ránézésre rendkívül hasonlít a kor egyik legnagyobb örmény történetírójának, Mikajel Csámcsján Örményország története című, háromkötetes munkájához. Cikkünkben annak járunk utána, hogy vajon fennáll-e valamilyen kapcsolat a két szöveg között?

Az örmény történetírás „újjászületése”

Az örmény történetírás évszázadokig követte a gyakorlatot, hogy a régi, ún. aranykori írók: *Agathangelosz*, *Khorenei Mózes*, *Elizeus*, *Párpeci Lázár* munkáit követve hozták létre munkáikat, ami sok esetben a kereszténységért és a hitért folytatott küzdelembe volt beágyazva. A 18. század első felében alapított mechitarista örménykatolikus szerzetes, *Mikajel Csámcsján* ezt a szokást felrúgva teljesen új alapokra helyezte az örmény történetírást.

Csámcsján 1738-ban született Konstantinápolyban. 1764-ben lépett be a mechitarista rendbe. A fiatal Csámcsján kitűnő nyelvismerettel rendelkezett. A rend több alkalommal küldte a Közel-Keletre és Konstantinápolyba, ahol a lelkipásztori szolgálat mellett minden örményekkel kapcsolatos forrást összegyűjtött legfőbb művéhez, *Az Örményország történetéhez* (1784-1786). Csámcsján szakított a régi hagyománnyal. Felhasználta ugyan az aranykori szerzők műveit, de azokat



Dávid Csaba Sóhaj

Hópelyhek és jégvirágok...?
Szikrázó lesz a Karácsony?
Vagy fekete, sáros utca...
(S gyermekkori fenyő-émlék...
ajándékok, tárgyak, tárgyak - vagy egy
mosoly az arcodon - mert az ragyog a
másikra - s ezen az estén megérted -
hogya a másik is ezt várta?
Nem tárgyakat, nem tárgyakat.)
Havas, hideg és szikrázó - vagy fekete
lesz Karácsony?
Mindegy. Csak Te segíts, Uram - hogy
a kusza fenyőágak, a csillogó díszek
között - s még inkább a lelkünk
mélyén, kusza gondolatok között, kusza
érzelmeink mélyén -
mégis, mégis megszülessen...
Ő eljött, anya ringatta -
de lustának, esendőnek, renyhességből
elbutuló - félelmekkel tölt embernek
(ne is tagadd: az vagyunk mind) -
szükségünk van évről-évre - megújuló
biztatásra -
századszor is szükségünk van:
megváltásra, Megváltóra.
Hisszük, várjuk: megszületik.
Látjuk, halljuk, érezhetjük.
Csak lenne ép a hallásunk - csak meg-
látnánk, amit nézünk - csak sérelmeink
fátyolán - karácsonyi fényt szippantva...
Csak a kusza fenyőágak, a rendetlen
gondolatok, a keserű vereségek, a fájó
torzsalkodások...
Segíts, Uram, Karácsonykor.

(Karácsonykor is,
és az év minden napján, ámen.)

Örmény Gyökerek Füzetek szerkesztője. Sajátos stílusa, melyben mindig megjelent az ismeretek, a részletes információk sokszor tudományos igényű átadásának szüksége, könnyen beazonosíthatóvá tette írásait és markánsan jellemezte az általa szerkesztett időszakot a lap életében, amely időszak az örmény nemzetiség belüli nehéz, csatározásokkal teli időszak volt. A jelennek szerencséje, hogy békés időszakban, az örmény nemzetiségben immár békében építkezve veheti kezébe a volt szerkesztő Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetekben megjelent írásainak csokrát, felidézve a kétezres évek első felének néhány történetét, ünnepeit az újságíró tollán át. Rövidebb-hosszabb történeteinek, szépírásain keresztül pedig *Dávid Csaba*, az író alakjára is felpillantunk, aki gyökereihez hű tudott maradni és mindig ezen gyökereiből adódó érzései, értékei továbbadásán dolgozott, sokszor talán érzelmektől fűtötten, de mindig jó szándékkal. Lectori salutem!



KÉSZÜLT MAGYARORSZÁG
KORMÁNYÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL

2021.

Receptek Karácsonyra - egy rég elhunyt, drága nénitől

„*Baby szakácskönyve*” három kiadást ért meg Kolozsvárott (dátum nélkül, az 1930-as évek végén, 1940-es évek elején). Szerzője *Novák Mária*. Több, mint ezer receptet tartalmaz. *Novák Mária* néni évtizedeken át híres, nagy „konyhát vitt” és nagyon finomakat főzött, süített. Receptjei a tökéletes erdélyiséget mutatják, sokuk mellé ugyanis odaírta a származást, nemzetiséget: román, orosz, török, szerb, bolgár, stb., vagy egyszerűen csak „keleti étel”. Legfőképpen pedig - már a családi hagyományok miatt is - örmény ételek. Mondhatni, „szokás szerint” jó kis, munkás dolgok. Köztük egy igen finom étel, amellyel családi (tehát erdélyi magyarörmény) körökön kívül soha, sehol sem találkozni. De beszéljen *Novák Mária*. Szövegét változtatások nélkül közöljük:

303-as számú recept: **Töltöthagyma** (örmény)

Kiértt, szép, kerek hagymából készítjük. A közép nagyságú hagymából minden két személyre elegendő 3 darab. Lehámozzuk a külső, száraz haját és éles késsel gyökerénél levágunk egy-egy szeletet annyira, hogy a hagymának minden réteje látszódjon. 9-10 fejhez ezalatt 1 liter asztali bort zománcos lábosban (vagy cserépben) felforralunk, a hagymákat belerakjuk és megfőzzük annyira, hogy a réteket egymásból kiszedhessük. Egyet megpróbálunk s ha jól kijön, úgy az egészet elvesszük a tűzről és ha kissé hűlt, egy villa segítségével előbb a középrészt húzzuk ki belőle s azután, ahogyan könnyebben megy, lehetőleg ne szakadjanak szét. Elkészítjük a 268. szám alatt leírt hústöltelék (lásd alább - *a szerk.*), ezzel a hagymákat kissé lazán megtöltögetjük, berakjuk a lábosba, reátöltjük a hagymás bort, feltöltjük még vízzel annyira, hogy a hagymákat elfődje, megszózzuk ízlés szerint. 2-3 kocka cukrot teszünk bele és lefődvé, puhára főzzük. Főleresztjük a következő módon: 2 kávéskanál lisztet kevés vízzel, hogy sűrű massa legyen, simára keverünk, 1 tojássárgát



hozzáadunk, 2-3 kanál tejjel főlhígítjuk, lassanként a hagyma levével fölengedjük, visszatöltjük a hagymára és összefőzzük. Nem kell sok leve legyen, csak éppen, mint egy ritkább mártás. 1-2 kanál tejfölre tálaljuk.

A 268. szám alatt **Rizses hústöltelék** címen találjuk a töltöthagymánál hivatkozott leírást:

Disznó- és marhahúsból (az eredeti szöveg szerint: „marhasütőből” - ami alatt vélhetően sütnivaló, tehát nem túl száraz hús értendő - *a szerk.*) vegyesen készítjük a legtöbb főzelékhez. A disznóhús puhábbá teszi a töltelék és zsírosítja a főzeléket, a marhahús ízesíti. Azonban ezt ízlés szerint és néha szükségből más hússal is lehet



pótolni. 6 személyre 60 dkg. húst leörlünk, 3 kanál finom rizst megmosunk, egy fél fej vöröshagymát apróra vágunk, vagy reszelünk. Így állítjuk össze: 1 kanál zsírt forrósítunk és abban a hagymát puhára pároljuk, a rizst beledjük és addig tartjuk a kályhán, míg néhányszori kavargatás közt a rizs benne egészen száraz lett, de meg nem pirult. Elvesszük a tűztől, s ha egészen kihűlt, hozzáadjuk a húst, sót, borsot, 1 egész tojást (esetleg ehelyett egy tojásnyi maradék, de friss tojásfehérét) és kanállal jól összevegyítjük. (Ha a tojással takarékoskodni kell, anélkül is el lehet készíteni.)

Érdeemes még egy receptet idéznünk s ne vitatkozzunk azon, vajon a „pilaf” szó milyen eredetű - nyugodjunk meg abban, hogy Novák Mária az 1920-as, 1940 években Kolozsvárott ezt örmény ételként tartotta számon:

516/b recept; **Pilaf** (szőlős rizs) (örmény) Egy kanál zsírt megforrósítunk és abban negyed fej hagymát úgy egészében sárgára párolunk, kivesszük a zsírból, beledünk negyed liter egészen finom, megmosott rizst, 8-10 dkg. magvas mazsolát (tisztítva és langymeleg vízben megmosva) és néhányszori kavargatás mellett addig forrósítjuk, míg a nedvessége elpárolgott, feltöltjük kb. fél liternyi fővő vízzel, teszünk bele ízlés szerint sót, 10 szem egész borsot és fedő alatt szép csendesen puhára (de nem lágyra) pároljuk. Tálaláskor a borsot kiszedjük belőle, tésztáslára halmozva, fahéjas cukrot adunk melléje.

ÖRMÉNY EGYPERCESEK

Az Amerikai Örmény Múzeum gyűjteményéből mutatunk be érdekességeket.



Ostyatartó dobozka (Nshkhar Srbatup) XIX. század

Kisebbségi út dobozka, melyben az utazó pap tudta magával vinni az átváltoztatott ostyát. Mivel egy keresztény egyházi személy könnyen nem-keresztény útonállókká válhatott, ezért a dobozka legtöbbször láncon lógott a pap nyakában, gondosan elrejtve, mikor a beteg hívőket látogatta.

További érdekes tárgyak találhatóak
Facebook oldalunkon: @EOKKofficial

TARTALOM

Örmény fohászok 6. – dr. Sasvári László	1
A letelepedés napja – Fabók Dávid	2
Örmény katolikus hírlevél	4
Egy népfaj pusztulása – dr. Bányai Elemér (Zuboly)	6
Mikulás járt az Orlay utcában	11
Isten Lélegzete – dr. Kovács Bálint – Vahé Tachjian	12
2021 Szongott Díjasai	13
Misztótfalusi Konferencia a Hegyvidéken – Hegedűs Annamária	14
Felhívások!	18
Szomorújelentés	19
Játszd a régi zenéket! – Galsai Dániel	19
A gyergyószentmiklósi magyarörmények társadalmi, kulturális, egyházi helyzete a kezdetektől napjainkig	22
Örmény Nemzet Históriaja – Kiss Péter	25
Dávid Csaba – Lectori salutem	27
Dávid Csaba: Sóhaj (vers)	28
Receptek Karácsonyra	29
Örmény egypercesek	30

**Kegyelemteljes
Karácsonyi Ünnepeket
és Boldog Új Esztendőt
kívánunk!**

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület,
Erdélyi Örmény Kulturális Központ
és a kerületi örmény önkormányzatok.



Haik Viktória segített a Mikulásnak kiosztani az ajándékokat

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel./Fax: 06(1) 201-1011

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK - FÜZETEK

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület kéthavonta megjelenő kiadványa.

MEGVALÓSULT A MAGYAR KORMÁNY
TÁMOGATÁSÁVAL



MINISZTERELNÖKSÉG
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKÁRSÁG



BETHLEN GÁBOR
Alap

Nyilvántartási szám: CE/13136-3/2017

Főszerkesztő: Fabók Dávid

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta - Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel./Fax: (1) 201-1011

Tördelés: www.artisthus.hu

Nyomdai munkák: Dunakult Kft.